

*Наталія ЖЕЛИХОВСЬКА
кандидат наук із соціальних комунікацій,
асистент кафедри історії журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

УДК 007 : 304 : 659. 3

Художня публікація в публіцистиці

У статті досліджуються особливості використання прийомів рецептивної поетики в публіцистичній творчості. На прикладі матеріалу українського публіциста Степана Колесника аналізується природа естетичного впливу на почуття і враження реципієнта та ідейно-сміслові домінанти художнього бачення автора.

Ключові слова: публіцистика, прийом, рецептивна поетика.

Досліджуючи специфіку публіцистичного комунікативного ланцюжка, особливі зв'язки між комунікантом і комунікатом й умови ефективності публіцистичного контенту, О. Александров вказує на існування базової моделі публіцистичної комунікації – втіленої у текст інтелектуальної структури у формі бінарної опозиції, що забезпечує автору комунікативний контакт з масовим реципієнтом. На думку науковця, базова модель, з якої продукується цілісний публіцистичний твір, визначає основні особливості поетики публіцистичного контенту. Така модель людини та світу (її можна вважати чи не найважливішим об'єднавчим компонентом) є спільною для всіх учасників масового спілкування. Зазначаючи, що творче мислення автора синтезує з окремих фактів, подій та образів нову цілісність – публіцистичну реальність, учений підсумовує: “Зв'язок між комунікантом і комунікатом, який забезпечує ефективність спілкування, встановлюється на рівні підсвідомого, тобто елементарних інтелектуальних структур. Він активізується сприйняттям реципієнтом картини світу, відтвореної автором” [1, с. 16].

Публіцистична реальність або картина світу, яку публіцист пропонує для обговорення, потребує уважного вивчення з точки зору сприйняття твору реципієнтом. Пояснити ефективність впливу публіцистичного тексту на аудиторію можливо лише за умови розкриття секретів авторського художнього бачення. Як зазначав І. Франко, вплив творчості залежить від авторської майстерності: “Не в тім, які речі, явища, ідеї бере

поет чи артист як матеріал для свого твору, а втім, як він використає і представить їх, яке враження він викличе при їх допомозі в нашій душі, втім одним лежить секрет артистичної краси” [4, с. 118].

У ході дослідження впливу тексту на реципієнта з’явився термін “рецептивна поетика”, що передбачає вивчення сукупності текстових засобів з позиції психології сприймання. За визначенням Г. Клочека, рецептивна поетика ґрунтується на визнанні літературного твору як системно організованої цілісності, найменший компонент якої – прийом. Поетика твору розглядається як єдина система засобів та їх функцій. Виявлення системи прийомів і пояснення їх функцій власне і є розкриттям секретів художності літературного тексту. Розуміння художнього світу автора передбачає аналіз його художнього мислення та виявлення виражально-зображальних особливостей авторської майстерності, до яких належать візуальна виразність, предметність, кольористика, озвучення, час, простір тощо.

Розглядаючи літературні твори під трьома кутами – естетичним, психологічним і соціологічним, рецептивна поетика спонукає виявити своєрідність емоцій, що породжуються твором, а також засоби, якими вони зумовлюються. Хоча твір є інтенціональним явищем, створеним у свідомості читача відповідно до інтенціональності останнього, Г. Клочек наголошує на домінуванні світу, витвореного письменником і переданого через текст читачеві: “Художній світ – фундаментально-змістовий засіб, феномен, утворений подвійною інтенціональністю, витворений інтенцією митця, скоригований у процесі сприймання інтенцією реципієнта” [2, с. 14].

Мета статті – дослідити публіцистичний твір з позиції рецептивної поетики. Вдалим об’єктом для такого вивчення є нарис відомого українського публіциста С. Колесника “Над Удаєм журавлі летять”.

Досліджуючи феномен “подібності” у творчості С. Колесника, варто звернути увагу на подібність за змістом та емоційним впливом. Серед найяскравіших операційних категорій характеристики художнього бачення автора – візуальна виразність, предметність і кольористика. Зазначені компоненти чітко простежуються у відтворенні характеру головного героя нариса “Над Удаєм журавлі летять” Федота Миколенка, який всупереч обставинам (повернувся з війни без обох ніг) “не зламався, не підняв рук і не здався у полон Лихові” [3, с. 64]. На підтвердження цієї тези автор наводить деталь – відгуки односельців про Федота як про сильну особистість: “дуже гарячий чоловік у роботі” [3, с. 67].

Позиціонування героя в соціумі як господаря власного життя, а не жертви обставин, автор передає переконливим візуальним рядом. Враження безперервної активної діяльності “гарячого чоловіка”, котрий завів пасіку, “виросував на своєму баштані кавуни та дині”, створює ефект присутності й достовірності: “Усе робив дома. Полов, косив, молот, дрова колов. Сидить на візочку низесенькому і дрова рубає. На ногах маленькі протези – тумбочками зуться” [3, с. 67].

Епізод, в якому показано Федота під час косовиці – як дужого та відважного лицаря на турнірі (бо для нього це справді виклик: сидіти при землі і косою замахуватися), автор змальовує з особливим піднесенням. Про це свідчить і факт виокремлення розповіді в підрозділ під назвою “Косив Федот конюшину”. Завдяки майстерному відтворенню картини повноцілної літньої природи з’являється образ героя-переможця над усіма негараздами, що послала йому доля. Автор використовує “живописну” складову художнього мислення як ефективний засіб генерування естетичного впливу позиції життєствердження: “червень стояв у розповні, гримів у свої побідоносні барабани, а сонце золотим колесом котилося по небесному трактові у zenіті величі своєї слави. І скільки сягав зір, брижились і колисались хвилі медової держави у цвіту” [3, с. 60]. Картина,

що відтворює в уяві читача цей текст, завдяки панорамній об'ємності і виразній кольористичі, в якій переважає золотавий колір, справляє враження переможної ходи звитяжного воїна, що повертається з далеких походів. Предметний ряд посилює вагомість здобутого: “побідоносні барабани”, “золотим колесом”, “небесний тракт”, “медова держава”.

За словами письменника, Федот учинив після війни не менший подвиг, аніж на фронті: не спився, “не пустився берега”, а все життя “в'юни ловив, до лісу ходив, давав раду городові” і “тішився radoщами буднів”. “Неначе усе життя доказував Антонівці, що прийшов у світ не ... курчат пасти” [3, с. 67], – підсумовує автор смисл життя героя, а може й кожної живої істоти – життєствердження.

До формотворчих прийомів публіциста відноситься ретроспективна композиція, особливість якої в тому, що автор не дотримується хронологічної послідовності. Повідомляючи про мотиви і причини виникнення подій і вчинків героїв після їх завершення, автор акцентує увагу на причинно-наслідкових зв'язках, підсилюючи важливість моменту. Наприклад, той факт, що всі чоловіки з родини Назара Павловича, тестя Федота Миколенка, повернулися з війни додому, автор пояснює невеликим відступом: “Тут грішно було б упустити з виду вельми небуденний момент...”, а далі, розповідаючи про привселюдну впевненість і непохитну віру Назара Павловича у захист молитви, завершує риторичним запитанням: “Невже і справді молитва сотворила чудо на землі?” [3, с. 65].

У нарисі переважає риторична форма викладу над наративною. Риторичні запитання, що зустрічаються упродовж усього тексту, закликають читача до розмови і співучасті: “А як на світі жити без ніг? Без обох ніг?! Як раду собі дати? Як обійти себе?” [3, с. 50]; “А води з колодязя принести як? А город садити як? А ціпом молотити як? А дитину взяти на руки як? А з нею – Наталкою – вийти на люди як? А на Удай по рибу піти як?” [3, с. 53]; “Дома? Курчат пасти?”, “Що заслужив? Нудити білим світом, цілими днями колодою лежати в ліжку, божеволіти од думок про свою безпорадність?” [3, с. 58]. Така форма викладу також дозволяє автору без осуду та критичного ставлення до дій героїв відобразити їх внутрішній стан, мотивацію вчинків: “Не обняла, не пригорнула, не поцілувала, не заголосила. Чи може злякалася Федота?” [3, с. 56].

Послідовність у викладі подій часто переривається спогадами: “От ви розпитуєте про Федота. Хочете, розкажу, як він появився на світ?...” [3, с. 66] або автор принагідно малює словами таку картинку дитинства персонажа: “Помню малою себе. Зимовий вечір, у хаті горить світло...” [3, с. 68], створюючи цим відповідну атмосферу довіри й щирого спілкування.

Як і в літературному творі, в нарисі “Над Удаєм журавлі летять” простежуються усі стадії виникнення та розгортання сюжету: експозиція сюжетних ліній, зав'язка, розвиток дій, кульмінація і розв'язка. Експозиція, що має назву “Замість прологу”, коротко розповідає історію села, де проживає головний герой, порівнюючи стан справ до війни та після неї: “Перед війною в Антонівці тулилося один до одного майже 1700 дворів – “вижило” 308” [3, с. 49]. Такі подробиці свідчать не лише про занепад села, а й про те, що у боротьбі з часом та обставинами вистояли найміцніші і герой нарису – один з них.

Зав'язка, що має підзаголовок “Прийшла біда – відчиняй ворота”, розкриває, яким непростим і водночас доленосним виявився для героя вибір подальшої долі у військовому госпіталі. Після поранення і втрати обох ніг “Федот лежить, як німа колода, невідривно дивиться у стелю, потім так безнадійно, приречено зітхає, що мурашки пробігають по тілу, і відвертається до глухої стіни” [3, с. 51]. Змальовуючи стан розпачу героя, сумніви, чи не відмовиться дружина прийняти його назад (“слати листа додому, чи забути про все і залишитися в приюті для інвалідів?”) та вагання (“до якого берега

пристати?"), автор використовує влучні порівняння: "чорні думки, ніби чорна напасть", "зламався, мов тріска", "ніби тебе веслом по голові оглушили", "відчай – як розбійник з великої дороги", "жорстокий розпач – ніби сама смерть", "кошмар каліцтва пре на вчорашнього солдата – як дурнувятий танк на свою жертву" [3, с. 52].

Упродовж твору публіцист неодноразово використовує образ водної стихії. За допомогою порівнянь і метафор на основі видозмін образу води публіцисту якнайкраще вдається передати емоційний стан людини: поки не знайшов собі Федот роботу, "дибу-ляв на своїх "костиликах" чорний та темний – як туча над Удаєм" [3, с. 58]. Та коли дружина, побачивши як він обробляє земельну ділянку, із захопленням визнала його повноправним господарем, "снігові замети на душі у Федота давай танути і водою весняною веселою давай насочуватися" [3, с. 59]. Змальовуючи головного героя твору, публіцист прагне показати не лише складну долю людини, а й міцний рішучий характер, незламну волю і відвагу: "Настав-таки день, коли крига скресла, душа очистилася від холодних льодів, одринула від себе каторжні сумніви і вагання" [3, с. 52].

Кульмінація твору збігається з моментом повернення героя додому, який автор влучно характеризує словами: "Федота привезли! Федота...". Описуючи зустріч з рідними, особливо з дружиною, автор уникає очікуваних в таких випадках радісних вигуків, адже щасливої зустрічі не сталося. "Не обняла, не пригорнула, не поцілувала, не заголовила" [3, с. 56], – візуальним рядом ознак бездіяльності автор прагне передати емоційний стан людини, котра злякалася і розгубилася, почувалася безпорадною, коли побачила перед собою "обрубок великого нещастя людського".

Найяскравіше характер виявляється під час сюжетних колізій у моменти вибору та подолання конфліктів, адже через побудову причинно-наслідкових зв'язків дій і подій творчі прийоми генерують художній смисл. Переломним моментом у долі героя, коли одна думка чи єдине слово круто змінює усталене русло життя, став жалісливий присуд рідних, що визначив його міру відповідальності і затребуваності у подальшому житті: "Хоч курчат буде пасти..." [3, с. 57]. Спочатку вислів "курчат пасти" звучить як присуд, а потім кілька разів рефреном як запитання героя до самого себе і щоразу як пусковий механізм, подразник процесу усвідомлення себе і своїх можливостей, бажань, здатності до самоствердження.

Публіцист не прагне викликати у читача співчуття до інваліда, навпаки, розкриває Федота як повноцінну особистість, котра прагне самореалізації: "курчат він пасти не буде! А мусить зачепитися за життя" [3, с. 57]. Автор використовує слово "зачепитися" і за допомогою влучної метафори підносить роздуми про сенс людського життя до рівня філософських узагальнень. "Пронизливе осяяння у душі", з яким проснувся якось досвітку Федот, стосується не лише його. Через головного героя свого твору С. Колесник звертається до всіх читачів: "Як на повному ходу зачепитися за поручні життя, аби потім прокласти свою борозну, а виорану ниву засіяти зерном, щоби там жито вродило. І пам'ять про орача щоб заколосилася..." [3, с. 57].

"Пролом у царство свободи", який зробив колишній десантник лижного батальйону, здолавши суворі випробування, символізує розв'язку нарису. Вирішення конфлікту відображено в незламній життєвій позиції героя, що не схилив голову перед роковим та образливим присудом "курчат пасти", домігся, що взяли його на роботу "об'їждчиком" – охоронцем колгоспних земель і угідь. Зумів колишній солдат так налагодити свою роботу, що слава про нього йшла як про всюдисущого, дарма, що без ніг.

Підсумовуючи зазначимо, що творче мислення публіциста синтезувало нову цілісність – публіцистичну реальність, в якій майстерне зіставлення долі людини, особливостей її характеру, соціальної позиції та життєвих обставин з мальовничістю природи, її незбагненою силою, що уособлює кожна пора року, допомогло автору нарисувати ство-

рити цілісний образ людини, котра взяла на себе відповідальність за власне життя. Завдяки зіставленню і порівнянню вражень за ознакою змістової та емоційної подібності С. Колеснику вдалося не лише передати складні життєві колізії в долі героя, його оптимізм та віру у власні сили, а й створити “ефект присутності”, що вплинув на сприйняття тексту відповідно до художнього бачення автора – створити образ “великомученика і подвижника”, який надихає власним прикладом відважної людини самотійно долати життєві виклики.

Оскільки ефективність сприйняття реципієнтом формують ідей, що продукує публіцистичний твір, залежить від рівня його естетичного впливу, велике значення має художній спосіб відтворення характеру людини у взаємодії з оточенням та філософські узагальнення, умовиводи автора, в яких розкривається ідея твору. Дослідження публіцистичних творів з позиції рецептивної поетики є перспективним напрямом у вивченні впливу тексту на аудиторію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров О. Базова модель публіцистичної комунікації / О. Александров // Діалог: Медіа-студії : зб. наук. праць / ред. кол. : О. Александров (відп. ред.) та ін. – Одеса : Астропринт, 2012. – Вип. 15. – С. 7–16.
2. Клочек Г. “Художній світ” як категоріальне поняття // Г. Клочек // Слово і час. – 2007. – № 9. – С. 3–14.
3. Колесник С. П. Над Удаєм журавлі летять / С. П. Колесник // Колесник С. П. Чи будемо пересівати волю : Повісті. Оповідання. Нариси. – К. : Український письменник, 2012. – С. 49–70.
4. Франко І. Із секретів поетичної творчості / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. Т. 31. Літературно-критичні праці (1897–1899). – К. : Наукова думка, 1981. – С. 45–119.

Наталія Желиховская

Художественная коммуникация в публицистике

В статье исследуются особенности использования приемов рецептивной поэтики в публицистическом творчестве. На примере материала украинского публициста Степана Колесника анализируется природа эстетического влияния на чувства и впечатления реципиента, идейно-смысловые доминанты художественного видения автора.

Ключевые слова: публицистика, прием, рецептивная поэтика.

Natalia Zhelihowska

Artistic communication in publicism

The focus of research is receptive poetics methods and their application in publicism creativity. On the data of works by Ukrainian publicist Stepan Kolesnyk, the author analyzes the character of the aesthetic impact on the addressee's feelings and impressions, and describes the main ideas and leitmotifs in the writer's creative thinking.

Keywords: publicism, method, receptive poetics.